

Рубашенко Микола Анатолійович
асистент кафедри кримінального права
№ 1 НЮУ ім. Ярослава Мудрого, кан-
дидат юридичних наук

**ДО ПИТАННЯ ПРО КВАЛІФІКУЮЧІ ОЗНАКИ,
ЩО ОСОБЛИВО ОБТЯЖУЮТЬ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
ЗА ПОСЯГАННЯ НА ТЕРИТОРІАЛЬНУ ЦІЛІСНІСТЬ
І НЕДОТОРКАННІСТЬ УКРАЇНИ**

Проаналізовано передбачені в ч. 3 ст. 110 КК ознаки, що особливо обтяжують відповідальність за посягання на територіальну цілісність і недоторканність України. Наведені пропозиції з удосконалення кримінального закону.

Rubashchenko M. A. On the question of features that increase the encroachment on territorial integrity and inviolability of Ukraine. This article analyzes features, which is especially aggravating for the encroachment on the territorial integrity and inviolability of Ukraine under Art. 110 of the Criminal Code. The author developed the proposals to improve the criminal law.

У ч. 3 ст. 110 КК установлена найбільш сувора відповідальність за посягання на територіальну цілісність і недоторканність України, а саме за дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, які призвели до загибелі людей або інших тяжких наслідків. Тобто в ч. 3 цієї статті законодавець передбачив кваліфікуючі ознаки, які особливо обтяжують відповідальність. Зазначені ознаки — загибель людей або інші тяжкі наслідки — відображають фактичне заподіяння тяжкої шкоди (а не тільки створення реальної загрози) об'єктам кримінально-правової охорони, що й обумовило визнання законодавцем цього злочину особливо тяжким.

На відміну від частин 1 і 2 ст. 110 КК, в яких передбачено усічено-формальний склад злочину, у ч. 3 ст. 110 КК склад злочину — матеріальний. Це означає, що обов'язковими ознаками об'єктивної сторони виступають: а) суспільно небезпечні дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, б) їх наслідки — загибель людей або інші тяжкі наслідки, в) причинний зв'язок між зазначеними діями і наслідками. Злочин визнається закінченим із моменту настання тяжких наслідків. Причинний зв'язок указує на те, що зазначені дії передували наслідкам у часі і в конкретній ситуації виступили головною, визначальною умовою (фактором) їх настання.

По-іншому виглядає й суб'єктивна сторона складу злочину, передбаченого ч. 3 ст. 110 КК. По-перше, зміст умислу характеризують ознаки, які відображають ставлення особи не лише до вчинюваних нею дій, а й до їх тяжких наслідків. Тобто це може бути як прямий, так і непрямий умисел. По-друге, така конструкція об'єктивної сторони злочину допускає визнання змішаної форми вини. У такому разі зазначені в частинах 1 або 2 ст. 110 КК дії вчинюються особою умисно, а її ставлення до тяжких наслідків характеризується як необережність у формі злочинної самовпевненості або злочинної недбалості (ст. 25 КК).

Деякі питання, що стосуються змісту тяжких наслідків у цьому складі злочину в науці кримінального права вирішуються по-різному і потребують більш детального розгляду. Насамперед, це стосується поняття «загибель людей», яке визначається по-різному, і це при тому, що воно

також передбачено в деяких інших статтях КК. Законодавець також використовує поняття «загибель кількох осіб» (ч. 3 ст. 286, ч. 3 ст. 414, ч. 2 ст. 415 КК), «загибель населення» (ч. 2 ст. 253 КК), «загибель людини» (ч. 3 ст. 258, ч. 3 ст. 270¹ КК).

При аналізі «загибелі людей» стосовно ч. 3 ст. 110 КК більшість учених наполягають на поширювальному способі тлумачення, згідно з яким загибель людей означає заподіяння смерті хоча б одній людині [1, с. 86; 3, с. 59-60; 6, с. 122; 7, с. 280]. Підтримується таке тлумачення і в роз'ясненнях Пленуму Верховного Суду України, в яких загибель людей розуміється як заподіяння смерті хоча б одній особі або як випадки смерті однієї або кількох осіб. Водночас висловлена й критика такого розуміння «загибелі людей». Так, В. О. Навроцький указує, що з граматичної точки зору слово «людей» означає тільки множину, а термін «загибель людей» рівнозначне терміну «загибель кількох осіб» і вживається на протигагу термінам, що позначають смерть однієї особи (напр., смерть потерпілого) [4, с. 47].

На наш погляд, зміст поняття «загибель людей» за ч. 3 ст. 110 КК слід визначати з обов'язковим урахуванням того словосполучення, до якого включені зазначені слова, тобто в сукупності зі словами «або інші тяжкі наслідки». Осмислення цього словосполучення в цілому дає підстави для висновку, що загибель людей визнається одним із видів тяжких наслідків. Це означає, що загибель людей слід розглядати як вид тяжких наслідків, виділений за ознакою об'єкта (життя людини), якому заподіюється такий наслідок. У такому смислового значенні поняття «загибель людей» охоплює собою наслідки у вигляді смерті не тільки декількох осіб, а й смерті однієї особи, яка безсумнівно є тяжким наслідком сама собою. Указівка на людей у розглядуваному словосполученні означає, що йдеться про загибель саме людей, як одного з видів живих істот. У тих випадках, коли необхідно вказати на кількість потерпілих осіб законодавець використовує інше формулювання — «загибель кількох осіб». На користь викладеного нами розуміння загибелі людей за ч. 3 ст. 110 КК говорить і те, що загибель однієї людини сама собою є тяжким наслідком, а формулювання «загибель людей або інші тяжкі наслідки» охоплює всі види тяжких наслідків.

Під «іншими тяжкими наслідками» за ч. 3 ст. 110 КК слід розуміти будь-які, крім загибелі людей, інші види таких наслідків. Відсутність у законі ознак, які конкретизують такі наслідки означає, що це поняття відноситься до так званих оціночних понять, які є загальновідомими в науці кримінального права. Це означає, що тяжкість наслідків визначається в кожному конкретному випадку стосовно фактично заподіяних наслідків

і з урахуванням усіх обставин учинення злочину. Науковці, які тлумачили це поняття відносно ч. 3 ст. 110 КК, як правило, вказували на наслідки у виді шкоди здоров'ю, значних матеріальних збитків, нанесення шкоди громадському порядку та міждержавним відносинам [2, с. 56; 3, с. 60-61; 7, с. 280].

На наш погляд, основні види тяжких наслідків за ч. 3 ст. 110 КК належать до таких груп: 1) заподіяння шкоди територіального характеру (безпосереднє порушення територіальної цілісності України); 2) заподіяння шкоди воєнного чи політичного характеру (внутрішній або зовнішній воєнний конфлікт, розрив дипломатичних стосунків з певною державою тощо); 3) шкода громадському порядку (масові безпорядки); 4) фізична шкода (заподіяння смерті потерпілому, тяжких тілесних ушкодження хоча б одній особі або середньої тяжкості — двом і більше особам, заподіяння легких тілесних ушкоджень значній кількості осіб); 5) матеріальна шкода у великих чи особливо великих розмірах.

Основною вадою формулювання «загибель людей або інші тяжкі наслідки» за ч. 3 ст. 110 КК ми вважаємо відсутність в ньому буквального відображення тяжких наслідків у сфері основного об'єкта цього злочину, вчиняваного в перших двох формах («дії, вчинені з метою...»). Такими наслідками є фактичне порушення територіальної цілісності України, тобто реальне відторгнення будь-якої частини території України шляхом установлення фактичного верховенства над цією територією або придбання чи передачі суверенних прав на неї без згоди Українського народу, вираженої на всеукраїнському референдумі. Відображення таких наслідків убачається логічним і правильним як в юридичному аспекті, так і в соціальному, оскільки це посилює превентивний вплив кримінально-правової норми. Недарма, ч. 2 ст. 308 КК Грузії передбачає відповідальність за «ті ж дії, які призвели до втрати всієї території Грузії чи її частини або інші тяжкі наслідки». Таким чином, у ч. 3 ст. 110 КК додатково необхідно вказати на тяжкі наслідки у вигляді «втрати частини території України чи суверенних прав на неї».

Другою вадою кваліфікуючих ознак, що особливо обтяжують відповідальність за ч. 3 ст. 110 КК у чинній редакції, на наш погляд, є те, що вони поширюються і на третю та четверту форми вчинення цього злочину (публічні заклики та розповсюдження матеріалів із закликами). Проведені нами дослідження показало, що дії в цих формах є менш суспільно небезпечними порівняно з діями, вчинюваними в перших двох формах [5, с. 4, 9]. Крім того, вони мають особливості, що стосуються характеру

суспільної небезпечності, безпосереднього об'єкта злочину та інших елементів та ознак складу злочину. Публічні заклики та розповсюдження матеріалів із закликами, визнаються самостійними формами за відсутності ознак співучасті у вчиненні злочину в першій чи другій формах. Це означає, що після закінчення дій у третій та четвертій формах посягання, ці особи не приймають жодної участі в діях осіб, на яких вплинули заклики. У разі настання вищезазначених тяжких наслідків вони перебуватимуть у причинному зв'язку з діями інших осіб.

Виходячи з викладеного ми вважаємо, що при виділенні кримінальної відповідальності за публічні заклики та розповсюдження матеріалів із такими закликами в окрему статтю «загибель людей або інші тяжкі наслідки» не потрібно визнавати кваліфікуючими ознаками, що обтяжують або особливо обтяжують відповідальність. Таке рішення узгоджується зі змістом частин 2 і 3 ст. 109, статей 258², 295, 436 КК, в яких встановлена кримінальна відповідальність за публічні заклики або розповсюдження матеріалів із закликами, однак відсутні зазначені кваліфікуючі ознаки.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бантишев О. Ф. Кримінальна відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України (проблеми кваліфікації) : моногр. / О. Ф. Бантишев, О. В. Шамара. – 3-тє вид., перероб. та доп. – Луганськ : ТОВ «Віртуальна реальність», 2014. – 198 с.

2. Кримінальне право (Особлива частина) : підруч. / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. Т. 1. – Луганськ : вид-во «Елтон-2», 2012. – 780 с.

3. Кримінальне право України. Особлива частина : підруч. / Г. В. Андрусів, П. П. Андрушко, С. Я. Лихова та ін. ; за ред. П. С. Матишевського та ін. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 896 с.

4. Навроцький В. О. «Загибель людей» як вид злочинних наслідків : проблеми встановлення змісту та кваліфікації / В. О. Навроцький // Криміно-правова охорона життя та здоров'я особи : Матеріали наук.-практ. конф. 22-23 квіт 2004 р. – К. – Х. : Юрінком Інтер, 2004. – 260 с.

5. Рубашенко М. А. Кримінальна відповідальність за посягання на територіальну цілісність і недоторканність України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 – Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право / М. А. Рубашенко ; Нац. юрид. ун-т ім. Я. Мудрого. – Харків, 2015. – 20 с.

6. Скулиш Є. Д. Злочини проти основ національної безпеки України : навч. посіб. / Є. Д. Скулиш, О. Ю. Звонарьов. – К. : Наук.-вид. відділ Нац. акад. СБУ, 2011. – 220 с.

7. Уголовное право Украины. Общая и Особенная части: учеб. / Е. Н. Алиева, А. П. Бабий, Т. А. Гончар и др. ; отв. ред. проф. Е. Л. Стрельцов. – Х. : ООО «Одиссей», 2006. – 720 с.

СЛУЖБА БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО
ІНСТИТУТ ПІДГОТОВКИ ЮРИДИЧНИХ КАДРІВ
ДЛЯ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

**ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ:
актуальні проблеми та шляхи їх вирішення**

Матеріали постійно діючого науково-практичного семінару
27 листопада 2015 року

В и п у с к 7

Харків
«Право»
2015

УДК 341.1(477)
ББК 67.9(4УКР)311
Д70

Редакційна колегія:
С. Є. Кучерина (головний редактор);
В. В. Федосєєв (заступник головного редактора);
А. В. Захуцький, О.В. Косьмін, Л. М. Леженіна, М. В. Членов

Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення : матеріали постійно діючого наук.-практ. семінару, 27 лист. 2015 р. / редкол.: С. Є. Кучерина (голов. ред.), В. В. Федосєєв (заст. голов. ред.) та ін. – Х. : Право, 2015. – Вип. № 7. – 344 с.

ISBN 978-966-458-908-3

До збірника увійшли тези доповідей, виступи науковців, практичних працівників та курсантів, присвячені проблемам розслідування злочинів, удосконаленню кримінального процесуального, кримінального та інших галузей законодавства України.

Матеріали друкуються в авторській редакції. Редколегія може не поділяти погляди, викладені у збірнику. Автори опублікованих матеріалів несуть відповідальність за їх зміст.

Для співробітників правоохоронних органів, науковців, викладачів, курсантів і студентів вищих юридичних навчальних закладів.

УДК 341.1(477)
ББК 67.9(4УКР)311

Адреса Інституту: м. Харків, вул. Мироносицька, 71
тел./факс (057)700-34-55
E-mail: lpuk.kharkov@gmail.com

ISBN 978-966-458-908-3

© Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2015
© Інститут підготовки юридичних кадрів для Служби безпеки України, 2015
© Оформлення. Видавництво «Право», 2015